

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ

**ПОЛЯК Олена Іванівна - аспірантка Національної юридичної академії
імені Ярослава Мудрого**

Определены основные аспекты повышения эффективности правового регулирования внешнеторговой деятельности Украины в рамках ВТО. Проанализированы проблемы нормативно-правового обеспечения нетарифного регулирования внешнеторговых отношений в рамках ВТО. Определены основные направления повышения эффективности правового регулирования процедуры решения споров между Украиной и другими странами-членами ВТО.

Ключові слова: СОТ, зовнішньоторговельна діяльність, експорт, імпорт, правове регулювання, національний режим, режим найбільшого сприяння.

Актуальність теми

Інтеграційні процеси, що панують у світі, не можуть проходити осторонь України з огляду на її прагнення долучитися до кола найбільш розвинутих країн сучасності. Передумовою успішної інтеграції вітчизняного промислового сектору та всієї економічної системи до європейської, а згодом і до світової, є участь України у міжнародних організаціях, спрямованих на лібералізацію торговельних відносин та на прозорість внутрішніх ринків. Останнім часом зусилля сучасної влади були спрямовані на вступ нашої країни до СОТ, що дає змогу отримати доступ до світових ринків та значно підняти конкурентоспроможність власної продукції шляхом перебудови промислового сектору на експортоорієнтоване наукоємне виробництво. Беззаперечно, така переорієнтація вимагає значних фінансових інвестицій,

реформування системи державного регулювання економічних відносин, а також створення нової сучасної правової бази, яка б підвищувала ефективність зовнішньоторговельної діяльності України в межах СОТ. Саме правові важелі та інструменти дають змогу вибудовувати якісно нові відносини як з традиційними, так і з новими потенційними торговельними партнерами. Вступ до СОТ призвів до того, що Україна, отримавши певні можливості активізації зовнішньоекономічної діяльності, взяла на себе і низку обов'язків, реалізація яких є запорукою подальшої інтеграції вітчизняної економіки у світове господарство. З огляду на це, бачимо гостру необхідність імплементації міжнародних стандартів нормативно-правового регулювання в різних сферах суспільних відносин до вітчизняного законодавства та подолання проблем, пов'язаних із цим.

Мета статті

Визначення основних проблем нормативно-правової регламентації зовнішньоторговельної діяльності України в межах СОТ та пошук шляхів їх вирішення.

Ступінь розробки теми

Проблематика пошуку ефективних механізмів правового регулювання зовнішньоторговельної діяльності в межах СОТ знайшла свій розвиток в працях таких вчених, як Юрченко С.М., Шафранський А., Іринчина І.Б., Чибісов Д.М., Пода Т.О. та ін.

Виклад основного матеріалу

Правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності – це комплекс легально визначених механізмів та інструментів впорядкування, контролю, нагляду та регулювання зовнішньоторговельної діяльності та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері, які здійснюються відповідними державними інституціями.

Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності спрямовується на захист економічних інтересів України, прав і законних інтересів суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності, створення рівних умов для розвитку всіх видів підприємництва у сфері зовнішньоторговельних відносин та використання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності доходів та інвестицій, заохочення конкуренції і обмеження монополізму суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності [1].

Вступ до СОТ є одним з головних пріоритетів зовнішньоекономічної політики України і розглядається як системний фактор розвитку національної економіки, лібералізації зовнішньої торгівлі, створення передбачуваного транспарентного середовища для залучення іноземних інвестицій, що відповідає національним інтересам України. Участь у процесі вступу України до СОТ вимагає забезпечення чіткого застосування принципів політики конкуренції на різних рівнях. Як свідчить досвід вступу до СОТ інших країн і власний досвід України, першочергово у відповідність до норм СОТ має бути приведене законодавство. Щодо законодавства у сфері захисту економічної конкуренції, то воно не суперечить вимогам СОТ, але проблемним залишається, зокрема, питання впорядкування надання державної допомоги. З одного боку, державна допомога – один із важливих факторів конкурентоспроможності вітчизняних виробників, разом із тим, при необдуманому підході, вона може істотно спотворити конкуренцію. За всіх існуючих проблем, зроблене в Україні для розвитку і захисту добросовісної конкуренції дозволяє нашій країні достойно брати участь у світовому економічному процесі, навіть у межах членства у СОТ.

Інтересам України відповідають покращення та стабільність доступу до глобальних ринків. Участь у СОТ – це згода на міжнародну конкуренцію за певними правилами. Для боротьби з можливими обмеженнями конкуренції у СОТ передбачені певні механізми державного втручання у підприємницьку діяльність. Але вони можуть давати результат лише тоді, коли держава здатна їх реалізувати, тобто коли сформована відповідна законодавча база та ефективні механізми її реалізації. Для цього необхідно, щоб законодавство України з таких питань, як інвестиційна та конкурентна політика, нетарифне регулювання зовнішньої торгівлі, захист прав інтелектуальної власності, відповідали чинним правилам СОТ в повній мірі. Сьогоднішня участь України в СОТ дає можливість конкурувати на рівних умовах з іншими країнами-учасницями. Однак, скористатися цією можливістю необхідно таким чином, щоб Україна не лише формально мала доступи до вільного ринку, а й реально конкурувала на ньому з іншими країнами, причому конкурувала на паритетних засадах, застосовуючи адекватні заходи захисту конкуренції [2].

У цьому аспекті слід зауважити, що згідно з ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» на території України запроваджуються такі правові режими для товарів, що імпортуються з держав-членів Світової організації торгівлі:

- національний режим, який означає, що стосовно імпортованих товарів походженням з держав – членів СОТ надається режим не менш сприятливий, ніж для аналогічних товарів українського походження щодо податків, зборів, встановлюваних законами та іншими нормативно-правовими актами правил та вимог до внутрішнього продажу, пропозиції до продажу, купівлі, транспортування, розподілу або використання товарів, а також правил внутрішнього кількісного регулювання, які встановлюють вимоги щодо змішування, переробки або використання товарів у певних кількостях чи пропорціях;

- режим найбільшого сприяння, який стосується мита, митних зборів, методів стягнення такого мита і зборів, правил і

формальностей у зв'язку з імпортом і означає, що будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються стосовно будь-якого товару, що походить з будь-якої держави, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, який походить з території держав – членів СОТ або держав, з якими укладено двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння.

Винятки щодо режиму найбільшого сприяння в формі преференцій можуть бути зроблені для товарів, що походять з держав, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю або митний союз чи проміжні угоди, що у майбутньому призведуть до створення зон вільної торгівлі або митних союзів у межах розумного періоду часу (10 років), чи угоди про прикордонну торгівлю та застосування генеральної системи преференцій [3].

В аспекті участі України в СОТ особливої уваги набуває вибір механізмів регулювання зовнішньоторговельної діяльності, а відтак, постає нагальна необхідність визначення пріоритетів правового регулювання даної сфери. Зрозуміло, що вітчизняне правове поле має бути пристосованим до вимог СОТ, однак, з огляду на наслідки світової економічної кризи для України та на дефіцит платіжних інструментів, на сьогодні все більше акцентуалізується отримання додаткових надходжень у Державний бюджет за рахунок митних платежів. Переходячи до законодавства, що регулює безпосередньо митно-тарифну систему, тобто організаційне забезпечення безпосереднього обігу товарів, то слід зауважити, що ефективність і дієвість митного тарифу залежить від того, які основні види мита застосовуються – адвалерне чи специфічне. Величина грошових надходжень від запровадження адвалерного мита зростає пропорційно зростанню цін, а рівень протекціоністського захисту залишається незмінним. Але коли ціни знижуються, специфічні ставки мита є ефективнішим інструментом захисту.

Провідним нормативним актом у сфері державного регулювання митно-тарифної системи є Митний кодекс України, який визначає загальні засади митного оформ-

лення товарів, їх декларування, а також встановлює та детально регламентує митні процедури при переміщенні товарів через митний кордон України різними видами транспорту. Також Митний кодекс визначає порядок та методи визначення митної вартості товарів.

На нашу думку, кодифікація норм тарифного регулювання дає змогу створити досить стабільну систему митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Причому така стабільність є безпосередньою вимогою СОТ, а її виконання, і достатньо вдале протягом досить нетривалого періоду, показує готовність і розуміння державної влади до подальших якісних змін у системі засобів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

До прийняття Митного кодексу України провідне місце в системі регулювання порядку митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів, транспортних засобів та окремих номерних вузлів до них, що ввозяться (пересилаються) в супроводжуваному й несупроводжуваному багажі, вантажних, експрес та міжнародних поштових відправленнях на митну територію України і належать громадянам займав Закон України «Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України» [5].

При цьому, слід зауважити, що порядок ввезення на митну територію України, митного оформлення валюти та валютних цінностей визначався Постановою Правління Національного банку України від 27.05.2008 № 148 «Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України». З прийняттям же Митного кодексу України всі питання, пов'язані із регулюванням порядку перетину митного кордону України товарів, регулювалися ним, однак щодо валютних цінностей та банківських металів продовжує діяти зазначена вище Постанова Правління Національного банку України [11].

Опосередковано це може доводити те, що зовнішньоторговельна діяльність, з точ-

ки зору міжнародно-правового регулювання, відмежовується від надання валютно-фінансових послуг.

Окремої уваги заслуговує Закон України «Про Митний тариф України», який визначає, що митний тариф України – це систематизований згідно з українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України. Цей закон встановлює детальний перелік ставок ввізного мита щодо різних груп товарів [4].

Все ж таки, для оптимізації тарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності з огляду на участь України в СОТ, замало лише провести чітке розмежування між товарами, країнами, з території яких вони ввозяться та диференційованими митними ставками при їх ввезенні на митну територію України. Для підвищення рівня ефективності зовнішньоекономічної діяльності нашої країни з огляду на її участь в СОТ, слід розробити комплексну методичку визначення оптимального співвідношення тарифів під час укладання двосторонніх і багатосторонніх угод з країнами-членами СОТ. Оскільки правила участі в СОТ дозволяють диверсифікувати набір механізмів дво- та багатостороннього регулювання порядку ввезення та вивезення товарів, то зазначена методика має бути розроблена таким чином, щоб у найбільш ефективний спосіб перерозподіляти зовнішні товаропотоки. Вона має базуватися на контент-аналізі експортно-імпорتنих операцій України з іншими країнами-членами СОТ, при чому основним критерієм має стати сальдо зовнішньоторговельних потоків між ними (воно має бути позитивним для України). Іншими словами, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України разом із Міністерством закордонних справ повинні визначати пріоритетні напрямки співробітництва з країнами-членами СОТ таким чином, щоб більше преференцій та подальший розвиток отримували ті торговельні відносини, при яких Україна отримуватиме найбільше позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. При цьому слід пам'ятати, що правилами СОТ вимагається, щоб країни СОТ

при укладанні угод про вільну торгівлю чи митний союз дотримувалися певних норм щодо охопленості преференційним режимом основної частини торгівлі товарами та не погіршення умов доступу для третіх сторін, тобто мита та інші засоби регулювання торгівлі не повинні ставати вищими чи більш обмежувальними. Регулярні повідомлення про угоди про вільну торгівлю чи митні союзи подаються країнами-членами до Комітету з регіональних торговельних угод. Саме тому пропонується легалізувати запропонований механізм побудови зовнішньоторговельної політики України у вигляді відповідної методики визначення найбільш сприятливого партнерства в межах СОТ, закріпленої нормативним актом або галузевого міністерства, або Кабінету Міністрів України.

Що стосується нетарифного регулювання, то тут слід зазначити, що міжнародно-правова система регулювання торгівлі (тобто міжнародно-правові акти СОТ) базується на двох основних принципах: відмови від дискримінації та ринкової ефективності, що передбачають відкритий і безпечний взаємний доступ на ринки. На нашу думку, зазначену систему слід доповнити наступними методами регулювання імпорту товарів: встановлення режиму найбільшого сприяння доступу товарів на внутрішній ринок країни-імпортера; встановлення національного режиму щодо статусу товарів на внутрішньому ринку країни-імпортера; зобов'язання ліквідувати усі форми кількісних обмежень; встановлення загальновизнаних універсальних міжнародно-правових стандартів застосування непрямих форм нетарифного регулювання, у використанні яких можливі приховані дискримінація та протекціонізм; створення жорсткого механізму захисту інтересів країни імпорту від несправедливої торговельної політики та неочікуваних змін на ринку й у виняткових випадках (кризовий стан національної промисловості, стихійні лиха та аварії тощо); транспарентність нормативно-правової бази нетарифного регулювання.

З огляду на вищезазначені принципи міжнародно-правового регулювання зовнішньоторговельної діяльності, національ-

не законодавство, в умовах членства України в СОТ, намагається якомога повніше їх відобразити, створюючи таким чином вітчизняну систему нетарифних засобів державного регулювання окресленої діяльності. При цьому, імплементація міжнародно-правових норм у вітчизняну систему нормативно-правового забезпечення зовнішньоторговельної діяльності відбувається з урахуванням історичних, економічних та соціальних особливостей розвитку країни [6].

Стосовно нетарифних засобів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності необхідно звернути увагу також на субсидії та компенсаційні заходи. Досить часто запроваджується така пільга, як списання або реконструкція податкової заборгованості платників податків. Причому, це стосується в основному державних та приватних підприємств сільськогосподарської галузі, а рішення про списання та реструктуризацію сум податкової заборгованості приймають органи стягнення на засіданнях міжвідомчої й регіональних комісій з питань проведення санації підприємств агропромислового комплексу. Також такий засіб застосовується і до заборгованості за позичками, що надавалися з державного бюджету підприємствам вугільної промисловості.

Особливу увагу в аспекті подолання проблем правової регламентації зовнішньоторговельної діяльності в межах СОТ слід приділити процедурі вирішенню спорів що виникають між державами-членами СОТ. Аналізуючи загальні положення даної процедури, можна зробити наступні висновки:

- процедура вирішення спорів у рамках СОТ загалом підтверджує свою життєздатність та змогу протистояти окремим політичним тискам економічно розвинених держав на менш розвинені. З іншого боку, вбачається ряд недоліків щодо правового становища розвинених та найменш розвинених держав-членів СОТ у процесі врегулювання торгівельних суперечок;

- вирішення питання ефективного врегулювання торгівельних суперечок в рамках СОТ не лише робить свій внесок в процес забезпечення примусового застосування міжнародних торгівельних зобов'язань в сфері права цієї організації, а

й позитивно впливає на кодифікацію міжнародного торгівельного права.

З огляду на це багато хто з науковців [8; 9] вважає, що кроком вперед у вирішенні питання підвищення адаптаційних можливостей України як держави, яка розвивається, в рамках СОТ буде впровадження в Україні спеціалізованого напрямку підготовки фахівців в сфері права Світової організації торгівлі, що дасть змогу докладно вивчати механізми дії організації та прогнозувати можливі негативні наслідки тих чи інших міжнародних економічних процесів.

Крім того, серед актуальних питань, які потребують подальшого розгляду потрібно підкреслити питання аналізу ефективності процедури вирішення спорів у рамках СОТ за участі держав, що розвиваються, тобто таких, як Україна. Необхідно проаналізувати наші слабкі та сильні правові позиції відповідно до права СОТ взагалі та, враховуючи їх, розробити стратегічні плани членства України в цій організації [10].

Отже, як бачимо, на сьогодні існують три напрямки вдосконалення правового регулювання зовнішньоторговельної діяльності України в межах СОТ: нормативно-правове забезпечення тарифного регулювання зовнішньої торгівлі; приведення у відповідності національного законодавства із нормами СОТ в сфері нетарифного регулювання експортно-імпортних відносин; подолання проблем правового забезпечення врегулювання суперечок між країнами-членами СОТ та Україною. Комплексний підхід до подолання протиріч за визначеними напрямками та розробка дієвих механізмів врегулювання дво- та багатосторонніх відносин в сфері зовнішньої торгівлі за участю України дасть змогу максимізувати ефект від участі нашої держави в СОТ. Слід пам'ятати, що імплементація норм, які регулюють зовнішньоторговельну та зовнішньоекономічну діяльність може відбуватися як в напрямку СОТ-Україна, так і в зворотному напрямку, оскільки ефективні механізми регулювання різних аспектів співпраці в рамках цієї організації, розроблені вітчизняними науковцями, можуть бути долучені до вже діючих норм СОТ.

АНОТАЦІЯ

Визначені основні аспекти підвищення ефективності правового регулювання зовнішньоторговельної діяльності України в рамках СОТ. Проаналізовані проблеми нормативно-правового забезпечення нетарифного регулювання зовнішньоторговельних відносин в рамках СОТ. Визначені основні напрями підвищення ефективності правового регулювання процедури вирішення суперечок між Україною та іншими країнами-членами СОТ.

Висновки

Таким чином, участь України в СОТ активізувала необхідність трансформації, модернізації вітчизняного зовнішньоторговельного законодавства, вдосконалення багатьох його аспектів і формування практично нового механізму державного регулювання зовнішньої торгівлі у відповідності з принципами, нормами і стандартами системи СОТ. Найважливішою проблемою, з якою при цьому зустрічається Україна, є захист національного виробника і ринку, що робить дуже актуальним використання «захисного механізму», який знайшов відображення в різних положеннях ГАТТ. Це дозволить врахувати національні та економічні інтереси України, використати об'єктивно існуючі переваги в період трансформаційного процесу економіки України і її торговельного режиму.

Література

1. Юрченко С.М. Теоретичні засади адміністративно-правового регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sper/2010_1/Yurchenko.pdf
2. Шафранський А. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в світлі вимог ГАТТ/СОТ // Міжнародна економіка . – № 1. – 2012. С. 217-225
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України 16.04.1991, № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 29. – ст. 377
4. Про Митний тариф України: Закон України від 05.04.2001 № 2371-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 22. – ст. 125.

SUMMARY

The basic aspects of increase of the legal regulation's efficiency of foreign trade activity of Ukraine in the context of WTO were determined. The problems of the legal provision of the non-tariff regulation of foreign trade relations in the context of WTO were analyzed. Basic directions of efficiency increase of the legal regulation of defined dispute procedure between Ukraine and other members of WTO were determined.

5. Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України: Закон України від 13.09.2001 № 2681-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – ст. 2.

6. Іринчина І.Б. Проблеми та перспективи лібералізації зовнішньоторговельних відносин в Україні // Зб. наук. пр.: Науковий вісник: Економіка. – Чернівці: ЧУ, 2009. – Вип. 141-142. – С. 106-112.

7. Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні: Закон України від 18.11.1999 № 1242-ХІV // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 3. – ст. 20

8. Чибісов Д. М. Україна й Світова організація торгівлі: про необхідність запровадження нової навчальної дисципліни // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 2. – С. 284-287

9. Пода Т. О. Проблеми функціонування та напрямки реформ системи врегулювання міждержавних суперечок СОТ: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. ю. н.: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Т. О. Пода – Київ: Інститут законодавства ВРУ, 2008 – 23 с

10. Чибісов Д. М. Процедура вирішення спорів в рамках світової організації торгівлі: теорія і практика [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2011_42/Chibisov.pdf

11. Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України: Постанова Правління Національного банку України від 27.05.2008 № 148 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 43. – Ст. 124.